

Restitutio Problema Federației Statelor Europene*

Dimitrie Gusti

CUPRINSUL: 1. Problema Europei: situația Europei în constelația mondială; considerații economice și politice – Basarabia, așa cum este văzută de paneuropeanul Coudenhove-Kalergi; unirea Statelor europene este necesară. 2. Unirea acestor State este și posibilă ea s-a înfăptuit în deosebite rânduri în cursul istoriei. 3. Noțiunea de o «fедераție». 4. Exemple de federalism: Elveția, Stat federal, The British Commonwealth of Nations, федераție de State. 5. Planul Paneuropean al d-lui Coudenhove-Kalergi. 6. «Memorandul» d-lui A. Briand. 7. Societatea Națiunilor și Federația europeană. 8. Nici o alianță, nici bloc continental. 9. Suveranitatea «absolută»? 10. Simplă «uniune morală»? 11. Sociologia Europei, –. Me tode de lucru: studii prin organe speciale. 12. Primirea făcută «Memorandului» ilustrează psihologia politică a timpului. 13. Program pentru o Europă nouă.

Ciclul de prelegeri din acest an, organizat de Institutul Social Român asupra experienței politice și sociale contemporane, se încheie cu această a 25-a conferință.

În 25 de Duminici consecutive, 25 de conferințari, cu talent și competență, s-au perindat în fața D-voastră pentru a vă prezenta marile experiențe ale timpului. Am putut constata, din audierea acestor prelegeri, care se vor publica într-un volum special, că trăim într-o epocă de mari și repezi transformări politice. Am făcut cunoștință cu orientarea și direcția forțelor istorice noi, care, de la încheierea păcii, dau Europei înfățișarea unui laborator, unde se plămădește o viață nouă. Am avut prilejul să ne dăm seama de valoarea unor noțiuni curente, prea curente, cum sunt termenii: libertate, egalitate, democrație, dictatură, parlament, așa cum au apărut sub forme concrete în viață și experiența Statelor de astăzi; și am ajuns la încheierea că acești termeni trebuiesc revizuiți.

Aveam intenția în această ultimă prelegere, să reconstituim tabloul sintetic al învățăturilor, ce s-au desprins din cercetarea

analitică a experienței politice și sociale europene contemporane.

D-l Coudenhove-Kalergi, eminentul promotor al mișcării Paneuropene și care fusese invitat de noi să vorbească tocmai despre Paneuropa, spre marele nostru regret a fost împiedecat a vorbi în ziua ce i se fixase, căci prezida tocmai atunci Congresul Paneuropean la Berlin. Deoarece însă, conferința pe care o anunțase nu putea lipsi din ciclul nostru, am primit eu sarcina grea de a-l suplini. E o sarcină ingrată de a fi trebuit să improvizez, în ultimul moment, o conferință în locul specialistului de o reputație mondială, și încercarea mea are desigur ceva temerar. Voi vorbi totuși, ca observator conștiințios al evenimentelor timpului, deoarece cred că nu putea fi o mai logică încheiere a ciclului intereuropean din acest an decât tocmai o conferință tratând despre Statele Unite ale Europei.

Într-adevăr, dacă anul acesta am făcut cunoștință cu: Vitalitatea regimului republican în Franța, cu Ideologia fascistă, Democrația tradițională a Angliei, Republica

* Preluat din revista, *Arhiva pentru știință și reformă socială*, anul IX, 1930, Nr. 1-3, 3/22

Germaniei, Democrația Statelor Unite ale Americii, Sovietele în doctrină și acțiune, Mica Înțelegere, Noua Turcie, Polonia renăscută, Bulgaria de astăzi, Republica socialistă a Austriei, Democrația cehoslovacă, Democrația țărilor nordice, Democrația integrală a Elveției, Regimul dictatorial din Portugalia, Iugoslavia, Stabilizarea monetară europeană, Stabilizarea monetară franceză, Fundamentul economic al Statelor Unite europene, Opera politică a Societății Națiunilor, Panamerica, Biroul Internațional al Muncii, fără a uita și frumoasele conferințe asupra președintelui Masaryk; dacă prin urmare am făcut cunoștință cu fiecare Stat în parte, se impune întrebarea: care să fie raporturile dintre ele, ar fi adică posibilă o viață a lor laolaltă?

— Cu alte cuvinte, dacă avem State și popoare europene, putem oare vorbi de o Europă?. Aceasta este problema. Este problema Europei.

Europa nu este un termen corespunzător unei noțiuni științifice geografice.

Geografia tăgăduiește existența unui continent al Europei, care apare ca o prelungire triunghiulară a Asiei și a ansamblului de insule și peninsule ce termină continentul asiatic. Dar dacă nu există un continent propriu zis natural al Europei, așa cum este, bunăoară, continentul Asiei, Europa este însă un continent uman, o creație spirituală, o splendidă manifestare de voință și gândire. Europa nu înseamnă deci un teritoriu, ci o idee social-spirituală, este societatea popoarelor europene, care, pe baze antice și creștine, a creat acea civilizație, gloria rasei albe și a Umanității.

Europa este o idee rațională și activistă, culminând în creațiile științifice și aplicările lor tehnice, care domină și absorb celelalte culturi umane.

Se vorbește astăzi, cu multă insistență, de o criză a culturii europene. Asistăm la dialoguri între asiaticul Tagore și europeanul Guenon, între scolasticul Massis, comic-voiajorul spiritual Kayserling și nobilul

european Romain Rolland, și nu trebuie uitat din această societate Nietzsche, care, cu violența de limbaj a lui cunoscută, a vorbit de o «decadență a culturii europene» și a profetizat pe acel faimos supraom, pe omul sintetic, adică pe omul «european».

Să nu exagerăm! Când există o știință și o tehnică europeană, care sunt conducătoarele destinului omenirii întregi, nu se poate vorbi de o criză a culturii europene.

Dar fenomenul Europei este interesant din alt punct de vedere. Europa începe a se îndoi de ea însăși; hegemonia ei mondială de până acum este discutată și discutabilă; pentru întâia oară celelalte continente se pun înaintea ei ca rivale.

Expansiunea americană, deșteptarea popoarelor de rasă galbenă, evoluția popoarelor islame către o concepție mai activă a vieții publice, sunt rațiuni care impun conștiinței europene un examen sever. Căci Europa nu e numai în primejdie a pierde supremația ei în lume, ci un lucru mult mai prețios, însăși independența! Într-adevăr, nu mai e un secret pentru nimeni astăzi, faptul că Europa a devenit din subiect, obiect al politicii mondiale. În timp ce problemele americane se rezolvă numai prin mijloace și State americane, chestiunile europene dimpotrivă, din ce în ce mai mult, sunt rezolvate prin soluțiile date de Statele americane, la Geneva ca și aiurea. Pentru observatorul atent politica mondială începe a nu se mai face în Europa, iar istoria lumii nu mai este istoria Europei. Astăzi America e mai tare decât Europa; mâine, mai tare decât continentul nostru va fi poate Asia.

Iată câteva date statistice care îndeamnă la reflecții serioase asupra situației Europei în constelația mondială. Cele 27 de State ale Europei, împreună cu teritoriile Monaco, San Marino, Lichtenstein și Andora la un loc au o populație de 300.342.000 locuitori pe o suprafață de 4.854.000 kmp., în timp ce Statele americane au o populație de 209.000.000 pe o suprafață de 32.500.000 kmp., Asia de Est, împreună cu Japonia:

520.000.000 locuitori, pe o suprafață de 11.780.000 kmp., Confederația Britanică 464000 000 pe 39 300 000 kmp., Federația rusească 150 000 000 pe 23 400 000 kmp.

Europa este deci, ca număr de locuitori și ca suprafață, a treia. În timp ce însă lumea extra-europeană se unește în puternice federații politice și economice, Europa rămâne permanent sfâșiată în 27 de State, cele mai multe rivale între ele

Dar la aceste considerații trebuie să mai adaug încă două, de natură foarte gravă.

Întâi, considerații economice. Europa se află în plină decadentă economică. Aceasta o auzim pe toate căile și în toate părțile. Europa este amenințată de ruină și aservire; producția Europei este haotică, consumația ei haotică, repartizarea produselor haotică, rivalitatea între țările agricole și cele industriale este fără precedent. De aci consecințele: în afară, un sălbatec protecționism comercial, iar înăuntru o sărăcie și o jale nespusă, o scumpete extraordinară și lipsă de lucru.

Iată, spre pildă, ce spune ultimul raport pe care-l face direcția lui «Deutsche Bank și Disconto-Gesellschaft»:

«În Germania, la sfârșitul anului 1929, numărul celor lipsiți de lucru se ridică la 1.985.000, în 1928 el a fost de 1.830.000, iar la redactarea prezentului raport (9 Aprilie 1930) a sporit la 2.650.000».

Desigur că astăzi numărul lipsiților de lucru trece acolo de 3 milioane; în Anglia sunt peste 2 milioane. Față de această situație se fac eforturi uriașe pentru raționalizarea producției, concentrarea întreprinderilor comerciale și financiare pe toate țărmurile: al petrolului, zahărului, materiilor colorante, metalurgiei, etc.

Eram la Berlin, anul trecut, și am putut constata personal enorma senzație produsă de fuziunea Deutsche Bank cu Disconto Gesellschaft. Două din cele mai mari bănci din lume au simțit necesitatea să fuzioneze ca să poată exista. În Cehoslovacia de asemenea au fuzionat 60 de întreprinderi, în Italia în ultimul timp toate întreprinderile

textile au făcut la fel; după cum se știe, în Austria, Boden Kreditanstalt a fuzionat cu Oesterreichischer Kreditanstalt, și așa mai departe.

Dar toate aceste măsuri sunt din nenorocire paliative. Situația pentru Europa este atât de disperată încât Stresemann, în timpul negocierilor asupra planului Young, a acuzat cu revoltă Statele Unite că voiesc să cumpere Europa.

Dar la considerațiile economice se adaugă situația politică, și mai gravă încă! Să nu ne facem iluzie. În Europa, așa cum este ea astăzi constituită, un nou război apare ca ceva posibil, ba, câteodată, chiar ca ceva inevitabil. Căci astăzi, ca și înainte de război, Europa este împărțită în grupuri de alianțe, și anume de astădată în patru grupuri: grupul francez, care reunește Franța, Belgia, Mica Antantă și Polonia; grupul Italian, cuprinzând: Italia, Ungaria, Albania și eventual Turcia, Bulgaria, Grecia și Spania; grupul german: mister! și al patrulea, grupul rus, care rămâne permanent o brutală și fățișă amenințare.

Dar mai grav este faptul că, dacă înainte de război exista o Alsacie-Lorenă, astăzi sunt vreo douăsprezece Alsacii-Lorene: pe teritoriul strămt dintre Germania și Italia, pe de o parte, Rusia pe de altă parte, este situată așa zisă zona vulcanică a Europei, care, dealtfel, încă de la 1871 a fost prilej de izbucnire a tot felul de războaie: la 1877 războiul ruso-turc; la 1885 războiul sârbo-bulgar; la 1897 războiul greco-turc; la 1912 războiul balcanic; la 1914 războiul mondial și la 1920 războiul ruso-polonez. Ei bine, astăzi avem în această regiune o adevărată retortă de virtualități războinice: Memel, Wilna, Danzig cu coridorul, Silezia de sus, Ucraina de Vest, Boemia, Ungaria, Tirolul de Sud, regiunile Italo-Jugoslave, Albania, Macedonia, problema Anschlussului ș.a.m.d.

Printre aceste puncte nevralgice se obișnuiește a se trece în Basarabia.

Opinia publică românească trebuie să-și dea seama de gravitatea discuțiilor atât de nedrepte și false, asupra acestei chestii,

pentru români definitiv închisă. Cu deosebită uimire citim, bunăoară, într-una din lucrările d-lui Coudenhove Kalergi (Pan Europa, pag. 148) că Basarabia este trecută ca o Alsacie-Lorenă a Europei. Rusia nu ar recunoaște, după acest autor decât granița Prutului ca frontieră juridică și deci ar considera Basarabia ca ocupată, iar nu anexată, și atunci d-l Coudenhove-Kalergi spune: «Atâta timp cât există deosebiri de păreri între Rusia și România, cu privire la Basarabia, aceasta înseamnă cea mai mare și mai acută primejdie pentru pacea europeană».

Primejdie, pentru ce? Pentru că, zice d-sa: «Zilnic pot trece Nistrul trupe roșii, pentru a întări practic pretențiile lor teoretice. Rezultatul ar fi un război ruso-român care probabil s-ar extinde asupra Balcanului, Poloniei și Europei Centrale».

Apoi dând drumul fanteziei, tot d-sa, continuă astfel: Îndată ce Rusia ar încerca să ocupe Basarabia, Polonia ar fi forțată să declare război Rusiei.

Dacă în desfășurarea acestui război Rusia va tăia coridorul Varșoviei, acest coridor va fi foarte probabil ocupat de voluntari germani. Consecința ar fi un ultimatum francez adresat Germaniei, care va pretinde alungarea insurgenților. Rezultatul va fi un nou război european».

Și ce soluție credeți că oferă d-l Kalergi? Soluția este foarte interesantă:

«Pentru că nici România, nici Rusia nu pot renunța la Basarabia și pentru că amândouă puterile au oarecare drepturi asupra ei, reglementarea pacifică nu este posibilă decât pe cale de compromis, în cadrul Paneuropei: să se revină asupra graniței dela 1878, care da Rusiei nordul și României sudul. Ca preț pentru Basarabia de sud ori România ar putea să renunțe la tezaurul pierdut în Rusia, cu ocazia războiului, ori s-ar da o despăgubire Rusiei, printr-un credit internațional. Chiar un astfel de sacrificiu ar fi mai ieftin pentru Europa, decât primejdia de război, ce ar apăsa ani și decenii.»

Dar ceea ce este mai surprinzător – fiindcă, vedeți, mergem din uimire în uimire; este felul cum motivează d-l Kalergi această soluție. Motivarea este și ea, la rândul ei, foarte ingenioasă:

«În astfel de împrejurări Paneuropa poate interveni pentru regularea chestiunii Basarabiei, în favoarea României, dar până atunci nu poate garanta decât frontiera Prutului, iar nu a Nistrului. Marea putere, Japonia, a părăsit partea nordică a insulei Sahalin, de o importanță strategică pentru ea, fără a pierde ceva din prestigiul ei, pentru că această bogată insulă nu-i putea oferi un echivalent pentru pacea și prietenia cu Rusia».

Deci, spune d-l Kalergi, dacă Japonia, care este o mare putere, n-a găsit că este o scădere de prestigiu să renunțe la nordul insulei Sachalin, de ce România n-ar renunța la nordul Basarabiei?

Să ne dea voie d-l Kalergi să nu fim de părerea d-sale și să nu putem răspunde la apelul ce ni-l face. V-am adus la cunoștință această stranie opinie asupra Basarabiei numai pentru a vă mai adăuga încă un exemplu, la multele pe care le cunoașteți, de felul cum sunt informați străinii, chiar aceia care se simt chemați a organiza Europa, asupra problemelor noastre vitale, istorice, raționale și de Stat. Gândiți-vă câtă lipsă de cunoaștere a istoriei, ca și a situației de fapt, pentru a putea compara nordul insulei Sachalin cu nordul Basarabiei!

Dacă aceasta este situația, economică și politică în care se găsește Europa atunci ce este de făcut și ce face Europa? Care sunt instrumentele pe care le are ea la îndemână, ca să preîntâmpine atâtea eventuale catastrofe economice și politice?

În domeniul economic, Europa a convocat și provoacă regulat conferințe internaționale. Dar, după cum se știe, atât conferința economică internațională convocată la 1927 de d-l Loucheur la Geneva, cât și conferința internațională de armistițiu vamal, ca și toate celelalte, care au urmat, n-au

dat nici un rezultat practic; Congresele s-au mărginit la simple deziderate, la exprimări de păreri și propuneri, la manifestări de bunăvoințe și bune intenții, și atât.

În domeniul politic, dacă se înlătură negocierile directe și vechiul sistem al alianțelor, de multe ori adevărate retorte în care se pregătesc conflictele viitoare, Europa și-a creat trei instrumente pacifice.

Nu este nevoie a arăta marea funcție pacifică pe care o îndeplinește Societatea Națiunilor; am dovedit altădată, de la aceeași tribună (I), opera înfăptuită de ea. Faptul însă că mica Lituania, membră a Societății Națiunilor, a putut timp de ani și mai poate și astăzi – să înfrunte toate hotărârile Societății Națiunilor, să violeze toate angajamentele formal luate și să prelungească scandalul neobișnuit al deslănțuirii unui război latent împotriva Poloniei, dă însă de gândit. Societatea Națiunilor, cu toate imensele merite câștigate pentru pacificarea Europei, este încă o instituție în stare de devenire, până astăzi insuficientă pentru înlăturarea definitivă a războiului; ea, de altfel, prin statutul în ființă, nici nu urmărește suprimarea, ci numai îngreunarea războiului; iar măsurile prevăzute în acest scop sunt greoaie, dacă nu chiar ineficace (bunăoară, litigiul dintre două State trebuie adus în fața Consiliului, unde se cere unanimitatea pentru a lua hotărâri, – apoi sancțiunile sunt aproape fictive ș. a. m. d.). Societatea Națiunilor nu poate fi, în situația ei actuală, un instrument destul de eficace spre a preîntâmpina un viitor conflict.

Conferințele internaționale? Am avut, de pildă, recent, conferința pentru dezarmarea navală, ținută la Londra. Care a fost rezultatul? Faimosul discurs al d-lui Mussolini la Florența, care a spus: «Frumoase sunt vorbele, dar mai frumoase sunt mitralierele, puștile, avioanele, vasele de război».

Avem apoi tratatul de la Locarno; dar tratatul de la Locarno, puțin dat uitării, odată cu dispariția d-lui Stresemann de pe scena politică, este insuficient căci este numai un

tratată parțial, între Franța și Germania, îi lipsește generalizarea; ne trebuie mai multe Locarno; pe lângă Locarno occidental mai e nevoie de unul oriental și de altul meridional.

Avem în sfârșit pactul Briand-Kellogg care, fiind universal, condamnă orice război ca o crimă internațională, apare, în principiu, drept cea mai bună garanție împotriva unei încercări de război; el este însă, din punct de vedere practic, insuficient, prin el însuși, fiind un pact în esență de natură morală și un pact negativ, care adică nu cuprinde soluții pozitive pentru suprimarea cauzelor conflictelor.

Așadar, iată în ce constă problema Europei, iată care este fenomenul Europei:

1. Dacă Europa nu se constituie și organizează pe tărâmul economic, se va săraci din ce în ce mai mult pentru a cădea la nivelul unei țări colonizate;
2. Dacă Europa nu se organizează și constituie din punct de vedere politic, va putea deveni în curând o vasală a unuia din cele trei blocuri albe unificate: Uniunea Americană, Uniunea Britanică ori Uniunea Rusă;
3. Odată săracită și vasală, Europa, desigur, va pierde și primatul civilizației, expresia este de altfel a lordului Grey, care a spus că un nou conflict european ar însemna: «falimentul civilizației».

Așadar, iată primejdia cea mare: Europa săracită, Europa vasală, Europa barbară.

Care să fie salvarea din această penibilă situație, se proiectează dureroase perspective? Pentru a putea răspunde, încă odată, să vedem care să fie cauza acestor stări de lucruri?

Toate Statele europene sunt bolnave. Boala constă din izolarea lor. Salvare; atunci, în mod necesar și logic, se impune a fi unirea lor.

Unirea Statelor europene este, așadar, necesară; este ea oare și posibilă?

2. Amintesc răspunsul spiritual pe care scriitorul german Alfred Kerr l-a dat la întrebarea ce i s-a pus, dacă crede posibilă

Pan-Europa? Dânsul se află în Italia și iată ce a răspuns: Aici în Italia, îmi vin în minte următoarele întâmplări năroade: puterea Pisei fu distrusă în 1284 prin Genova, puterea Genovei fu distrusă în 1380 prin Venetia. Astăzi este Italia unită.

Iată un răspuns plin de sugestii istorice! Noțiunea Europei este o idee-forță care agită spiritele de veacuri. Ideea unității Europei are rădăcini profunde în istoria umanității. Firește, în lungul drum, în decursul veacurilor, ideea s-a transformat și a luat deosebite aspecte. Europa a fost creată de mai multe ori și în diferite feluri. A fost creată întâi de vechea Grecie și de Alexandru cel Mare. Roma a creat a doua Europă, prin Iulius Caesar și pax romana. A treia Europă a fost creată de germanul Carol cel Mare. A patra Europă a fost datorită domniei papale, cu Inocențiu al III-lea. Crearea unei a cincea Europe a fost ambiția lui Napoleon.

Napoleon a declarat, în memoriile sale, că, dacă ar fi învins la Lipsca, ar fi unit într-un singur mănunchi toate Statele europene.

Cu 15 zile înainte de moarte Napoleon a scris un impresionant testament politic către fiul său. În mijlocul nopții, a chemat pe devotatul său, generalul Montholon, care, cu propriile-i cuvinte, a spus: «Când am intrat, focul privirii sale mă înfricoșă, fiindu-mi teamă de un atac de friguri. Ghicind neliniștea mea, Împăratul îmi zise cu bunătațe: nu-mi este rău, dar sunt preocupat de ce vor spune executorii testamentari fiului meu. De aceea vreau să rezum sfaturile ce îmi las». Napoleon, aproape muribund, a dictat astfel 12 pagini. Geniul său a rezolvat, în aceste 12 pagini, toate marile probleme politice ale timpului nostru. Testamentul politic al lui Napoleon cuprinde o întreagă ideologie a păcii, cu atât mai interesantă, cu cât vine din partea unui om, care, apologist al forței brutale la început, recunoaște, la sfârșitul vieții, că a greșit. «Copilul meu, scrie Napoleon, nu trebuie să se gândească a răzbuna moartea mea. Toate eforturile sale trebuie să tindă a domni prin pace. Dacă ar

voi să reînceapă războaiele, prin pură imitație și fără necesitate absolută, el nu va fi decât o maimuță. Nu se face de două ori acelaș lucru într-un secol. Am fost obligat a îmbălânzi Europa prin arme; *astăzi trebuie să o convingem*. Las fiului meu destulă forță și simpatie pentru ca să poată continua opera mea, prin singurele arme ale unei diplomații luminate și conciliatoare».

«Scopul său să nu fie numai a domni, ci de a merita aprobarea posterității. Să nu se ridice vreodată pe Tron printr-o influență străină. Să disprețuiască toate partidele... să nu vadă decât masa. Franța este țara unde șefii au cea mai puțină influență... a se sprijini pe ei, este a zidi pe nisip. Nu se fac lucruri mari în Franța, decât sprijinindu-se pe masse. Fiul meu trebuie să fie omul ideilor noi. *A reuni Europa prin legături federale, indisolubile. Europa merge către o transformare inevitabilă*; a o întârzia este a o slăbi printr-o luptă inutilă; a o favoriza este a întări speranțele și voințele tuturor».

Apoi adăugă această impresionantă confesiune: «Învingător al Rusiei la 1812, problema păcii ar fi fost rezolvată pe 100 de ani».

Și pe urmă încheie, istovit: «Sper că va fi demn de destinul său».

Regele Romei n-a putut lua moștenirea lui Napoleon; Republicii Franceze, prin d-l Briand, i-a fost dat să împlinescă testamentul lui Napoleon.

Ideea forță a Europei a preocupat dealtfel pe ideologii tuturor timpurilor (I), de la Sully și Henric IV, Abatele de Saint Pierre, Rousseau, Kant, Leibniz, Comenius, Montesquieu și până astăzi. Saint-Simon a publicat pe vremuri o lucrare faimoasă, cu un titlu ce cuprinde întreg programul federalist de astăzi. Într-adevăr, Saint-Simon (în colaborare cu elevul său Augustin Thierry) întrebându-se: «Cum să se facă, pentru ca Europa să iasă din starea violentă, în care se află de ani? Cum să i se garanteze o pace durabilă,» a dat la lumina tiparului, în ajunul Congresului de la Viena, în Octombrie

1814, studiul profetic: «Reorganisation de la societe europeenne, ou de la necessite et des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique, en conservant a chacun son independance nationale». Saint-Simon recomandă a evita jumătățile de măsură și compromisurile prin îndrăsneala întrebuirii unor metode noi politice și crearea unui nou tip de guvernare europeană pe baze federative, constituirea unui parlament european, însuflețit de un patriotism european și preocupat de asanarea economică a continentului (între altele Saint-Simon propune a lega Dunărea cu Rinul și Rinul cu Belgia)!

Idealismul vechi, utopic și profetic, s-a transformat azi în realitatea voinței omului de Stat contemporan, Aristide Briand.

Dacă propunerea d-lui Briand se va înfăptui, va fi a șasea încercare de creație a Europei de astădată, pe baze federale, așa cum a visat-o Napoleon.

3. Am spus «pe baze federale». Iată un cuvânt «federal, federație», care produce la cei mai mulți o nedumerire, dacă nu chiar un sentiment de panică. Parcă ar fi ceva extraordinar de revoluționar. Și totuși cine este obișnuit cu cercetarea fenomenelor sociale știe că fenomenul federativ este un fenomen social de ordin general. Fără riscul de a exagera, se poate spune că istoria societății umane este alcătuită din episoade de asociații federaliste. Fenomenul federalist este universal, începând cu societatea federativă comunală, continuând cu solidaritatea federativă provincială, pentru a sfârși, în veacul al VIII-lea, prin apoteoza federativei naționale. Astăzi se vorbește de o nouă etapă: de continuarea evolutivă a ideii federative, prin stabilizarea solidarității federative, continentale. Se neagă însă necesitatea și chiar posibilitatea unei astfel de federative continentale, pentru că încearcă să se realizeze o solidaritate federativă mondială, planetară, aceea care își găsește expresia în Societatea Națiunilor. Joseph

Kohler în a sa «Filosofie a dreptului» vorbește chiar de o solidaritate viitoare între planete. Se pune întrebarea dacă această solidaritate continentală, care își găsește expresia în organizațiile continentale americane, care sunt de natură conservativă, în organizațiile continentale asiatică, care sunt de natură revoluționară, dacă nu-și pot găsi un complement și în organizarea unei federații continentale europene de natură evolutivă. Așadar, federația Statelor europene nu este o utopie, ceva fantastic, o ficțiune, un deziderat irealizabil, ci o etapă necesară a unei evoluții sociale în curs de desfășurare după cum s-a trecut de la formele federative comunale, la cele provinciale și naționale tot astfel pentru a ajunge la solidaritatea planetară (Societatea Națiunilor), va trebui să se creeze mai întâi etapa intermediară continentală (federația europeană).

Ce este însă «federația» ca fenomen social? Căci numai lămurirea acestei noțiuni va înlesni înțelegerea planurilor, care agită azi lumea politică.

«Federativ» nu este decât expresia solemnă a concilierii a două principii anti-tetice, care se ciocnesc de la origina societății omenești, principiul autorității, principiul libertății. Federalismul ne aduce prin urmare o concepție nouă a libertății și se poate defini astfel: dau puțin din libertatea mea, pentru a crea o autoritate care să-mi garanteze restul libertății. Federalismul (de la foedus, foederis, pact) este un contract politic. În sistemul contractanților, aceia care intră în asociație șefi de familie, comune, provincii, State... primesc atât, cât sacrifică.

Contractanții păstrează inițiativa și suveranitatea întreagă, mai puțin partea ce privește obiectul și scopul contractului. De aici reiese recunoașterea drepturilor membrilor federației, să participe la puterea centrală, și prin aceasta independența lor față de centre.

Acest contract politic este ceea ce se numește o federație; dacă este așa, bine

înțeles că legătura federală nu are de efect nivelarea și uniformizarea membrilor federației, cum crede sociologia vulgară politică.

Federalismul este deci departe de a fi un nivelator, menit a șterge frontierele și originalitatea, ci, dimpotrivă, fiecare membru al federației nu numai că își păstrează individualitatea, dar chiar o completează și o îmbogățește prin crearea armoniei federale, ce întrunește pe toți la un loc în scopul de a conlucra și înfăptui în comun, ceva mai bogat, mai demn, mai frumos, mai impunător, decât ar fi putut face fiecare izolat.

De aceea nu poate fi o mai bună caracterizare a principiului federației, decât faimoasa formulă a Sfântului Augustin: «In necessities unitas, in dubiis libertas; in omnibus caritas (Unire unde este necesar; libertate unde este îndoială, și în toate iubire)». Iubire, unire și libertate, iată cele trei elemente constitutive și esențiale ale ideii federative.

4. Sistemul federal se găsește realizat sub două forme, ca Stat federal și ca Federație de state.

Elveția este model de Stat federal, Imperiul Britanic, model de Federație de state. De sigur, cel mai bun argument pentru posibilitatea unei uniuni federale a Statelor europene este studiul acestor federații existente, care aduc indicații precise și oferă minunate modele.

Elveția, «le grand petit pays», care are o populație doar cât a Parisului, ceva mai mică decât a Berlinului, și jumătate cât populația Londrei, este, prin experiența ei de veacuri, imaginea vie a ceea ce poate deveni Europa.

Art. I din Constituția elvețiană sună: «Popoarele a 22 de cantoane suverane ale Elveției, unite prin prezenta alianță, adică: Zurich, Berna, Lucerna, Uri, Schwitz, Unterwald, Glaris, Zug, Friburg, Soleuve, Bâle, Schaffhouse, Appenzell; Saint-Gall, Grisons, Argovie, Thurgovie, Tessin, Vaud, Valais, Neuchâtel și Geneva formează în ansamblul lor Confederația elvețiană».

Pentru elvețieni aceste nume nu reprezintă simple expresii geografice sau diviziuni teritoriale, ci imagini multiple și colorate, viziuni precise și plastice, fiecare canton făcând parte din patrimoniul național. În ziua sărbătorii naționale fațada palatului federal din Berna se decorează cu drapelul roșu și crucea albă, însoțit de 22 drapele cantoniale, pentru a afirma mai bine că un drapel nu merge fără celelalte și că ansamblul lor formează un tot indisolubil.

Aceasta este Elveția; diversă și unitară, cu trei culturi raționale și totuși o națiune; cu 22 de cantoane și totuși un Stat.

În dreptul public elvețian, o expresie rezumă cu o precizie perfectă statutul special al cetățeanului elvețian, este termenul de «Confederație»,

«Eidgenossenschaft». Viața națională elvețiană se bazează pe ideea: cantoanele sunt suverane atât cât suveranitatea lor nu este limitată prin constituția federală și ca atare exercită toate drepturile, care nu sunt delegate.

Dar exemplul cel mai elocvent de federalism îl dă Imperiul Britanic. Să-mi permiteți să ne oprim puțin asupra lui, ca un model de federație de State.

În 1914 se socoteau între Statele suverane ale lumii: Imperiul Britanic, Imperiul German; Imperiul Rus, Imperiul Otoman și Imperiul Austro-ungar. Astăzi avem o Republică Germană, o Republică Austriacă, o Republică Turcă, o Federație de republici ruse și un Imperiu Britanic, care însă nu este astăzi cel de la 1914. Este ceva nou, puțin înțeles, chiar de cetățenii cari trăiesc în domeniile acestui imens Imperiu Britanic, nicidecum de alții, care se pretind foarte cunoscători în problemele politice.

În examenul istoric al Imperiului Britanic trebuie să distingem trei perioade, în viața și în creșterea sa. Primul Imperiu Englez a fost imperiul colonial de tip vechi și care a luat naștere odată cu întemeierea primelor colonii pe coasta americană a Atlanticului. Acesta a fost distrus prin războiul independenței americane, la 1776.

După ruptura de la 1776 un nou punct de plecare a dus la crearea celui de al doilea Imperiu Britanic, bazat pe supremația nediscutabilă a marinei britanice și care a ajuns la apogeul în 1914 și în timpul războiului mondial.

După războiul mondial s-a întemeiat însă un Imperiu nou Britanic, nou prin forma de organizare a popoarelor britanice, nou chiar prin nume: *The British Commonwealth of Nations*, nume consacrat pentru întâia oară de tratatul irlandez din 1921.

Acest imperiu, cel mai vast grup politic unificat, înglobează în granițele sale 1/4 din populația globului, este în același timp un Imperiu european, asiatic, african, australian și american. Imperiul european cuprinde: insulele Mării Britanii, Irlanda, insulele Anglo normande, Gibraltarul, Malta, Cipru; Imperiul asiatic cuprinde: Aden, Indiile, Ceylon, Borneo, Melanesia, Honkong, Saracac; Imperiul african cuprinde: Africa britanică de sud, Africa britanică de est, Africa britanică de nord-est; apoi. Somalia britanică și teritoriul nedeterminat al Sudanului anglo-egiptean; Imperiul britanic australian: Australia, Tasmania, Noua Zelandă și numeroase insule din Pacific, și în sfârșit Imperiul american: Dominionul Canada Terra Nova, Honduras britanic în America centrală, Guinea britanică în America de sud și insulele Falkland.

Acestei varietăți geografice îi corespunde o tot atât de mare varietate de rase. Imperiul Britanic a realizat uniunea raselor, căci el înglobează oameni de toate culorile: albi, bruni, galbeni, mulatri și negri; de toate religiile: creștinii de toate cultele și de toate doctrinele, protestanți și catolici, cuprinzând și un grup ortodox: în insula Cipru; cultul musulman, hindu, budist, mozaic, parsis și chiar păgân;

Dar, ce este acest Imperiu Britanic din punct de vedere constituțional? În 1914, Imperiul Britanic și-a găsit consfințirea, prin devotamentul fără margini și contribuția entuziastă a tuturor coloniilor engleze. Germania credea la începutul intrării Angliei

în război, că Imperiul Britanic se va prăbuși în fragmente chiar la începutul mobilizării. De fapt însă toate elementele imperiului – dominionuri, coloniile, India – au rivalizat în trimeri de trupe și în contribuții financiare.

Această atitudine loială și devotată a consacrat al 2-lea Imperiu Britanic și în același timp a însemnat sfârșitul acestui Imperiu, dând naștere formei de azi de «Commonwealth». «Dreptul popoarelor a dispune de ele însele», principiu politic și spiritual, ce a călăuzit războiul, a trebuit să aibă eficacitate și în Imperiu Britanic. Dar din deșeptarea acestui principiu naționalist în sânul Imperiului a izvorât o nouă doctrină constituțională britanică, cu rezultate importante.

Primul rezultat fu despărțirea grupului format din regatul unit al Mării Britanii și Irlanda și înlocuirea lui cu Marea Britanie și Irlanda autonomă.

Al doilea rezultat: dominionurile, care au trecut printr-o criză analogă, ca aceea a Poloniei și Cehoslovaciei, se compun din șase națiuni, care au fost admise ca membre cu deplin drept în Liga Națiunilor. Așa încât, în sânul Societății Națiunilor sunt națiuni britanice: Imperiul Britanic, Canada, Australia, Noua Zelandă, Africa de Sud, Statul liber al Irlandei și India. S-a încercat întâi, dintr-un sentiment de jenă, ca pe lista oficială a Societății Națiunilor să se pună în frunte Marea Britanie și apoi imediat dominionurile în ordinea alfabetică, dar mai târziu s-a renunțat la ideea ca, printr-un simplu expedient tipografic, să se rezolve o așa de gravă chestiune constituțională! Aceste șase națiuni pot fi alese ca membri – nepermanenți în consiliu, ele nu reprezintă totdeauna punctul de vedere al Mării Britanii. Sunt 7 voturi care nu înseamnă însă totdeauna o falangă solidară.

Pentru a înțelege mai bine raporturile dintre aceste 6 națiuni britanice cu Marea Britanie, în cadrul lui «The British Commonwealth of Nations», îmi permit să

vă arăt câteva din cele mai importante evenimente contemporane și care explică și pun în cea mai frumoasă lumină, felul cum se poate alcătui o Federație de state în perspectiva istoriei.

În chestiunea tratatelor de comerț, intim legată de aceea a tarifelor, Canada și-a manifestat de mult independența, încă din 1888-1910, când s-a proclamat războiul vamal germano-canadian și când s-a stabilit că, deși un Stat național face parte din Imperiul Britanic, el poate încheia tratate comerciale independente.

În 1918 Canada a cerut, și aceasta a produs o mare emoție, să fie reprezentată autonom la conferința de pace din Versailles și guvernul din Londra n-a putut decât să acorde această cerere; Canada a reclamat apoi o reprezentanță diplomatică distinctă la Washington, ceea ce i s-a acordat în 1920, și acelaș lucru l-a obținut și Irlanda.

Cea mai importantă chestiune, aceea a păcii și a războiului, iarăși s-a pus în discuție într-un mod extraordinar de grav, în 1922 Septembrie, când armata greacă fusese învinsă de turci, și când guvernul englez a crezut că este o chestiune de interes britanic apărarea Dardanelor și a vrut deci să intervină în favoarea grecilor cerând concursul Canadei. Canada a refuzat net, declarând că: «Parlamentul Canadian va avea a determina el însuși dacă este cazul a interveni sau nu, căci noi, guvern canadian, nu putem interveni decât în cazul invaziei sau amenințării de invazie».

Pentru întâia oară un membru al Commonwealth-ului a revendicat dreptul a decide el însuși, dacă va întreprinde război sau va rămâne neutru, când Marea Britanie credea să înceapă chiar ostilitățile!

Mai mult încă, membrii Imperiului Britanic au cerut să poată încheia tratate separate. Canada a încheiat tratate, fără semnătura reprezentantului guvernului imperial. Astfel, vedem la 1923, cu ocazia tratatului Kalibut, pe care Canada l-a negociat cu Statele-Unite, cum Canada a refuzat ca, pe lângă iscălitura delegatului Canadian, să semneze și ambasadorul britanic.

Dar inovația cea mai considerabilă este înregistrarea «tratatului irlandez» la secretariatul Societății Națiunilor. Guvernul britanic considera acest tratat ca un act al Parlamentului, pentru sfârșitul unei stări de rebeliune, în timp ce Irlanda afirma că este un angajament internațional între Republica irlandeză și Imperiul Britanic. Irlanda a cerut, deci, și a reușit ca actul să fie înregistrat la secretariatul Societății Națiunilor.

Ce însemnează oare toate aceste fapte? Un proces de dezintegrare latentă a Imperiului Britanic? Nu, dimpotrivă. Însemnează transformarea totală a acestui Imperiu, falnic, colonial, unitar, într-o Federație de state, într-un Commonwealth of Nations, într-o societate a națiunilor în mic, căci, dominionurile au obținut dreptul de a fi membre autonome în Societatea Națiunilor, dreptul unei reprezentanțe diplomatice proprii, dreptul de a negocia și semna separat tratate, dreptul de decide ele însele de evenimentele politice străine și de a se pronunța pentru război și completa egalitate de statut cu Anglia.

Care este situația ce rezultă din concesiunea acestor drepturi? Un Stat suveran Confederație? Alianță? O Antantă cordială britanică? Ne aflăm în prezența unei forme de asociație fără precedent în istorie. Prin experiența britanică s-a inaugurat metoda cooperăției libere, anume Federația între state. Situația nu poate fi mai bine caracterizată decât printr-o expresie, pe care am citit-o acum câteva zile: «Shakespeare este englez, Imperiul însă este britanic».

5. O uniune a Statelor europene, am văzut, este necesară. Este necesară pentru uniunea federală, o etapă a evoluției naturale și este necesară în special în împrejurările tragice, prin care trece Europa.

Experiența Elveției de șase secole și a Imperiului Britanic de zece ani sunt concludente. Sunt niște experiențe de o importanță vitală pentru lumea întregă. Popoarele Elveției și ale Imperiului Britanic au săvârșit o operă de pionieri.

În lumina acestor adevăruri trebuiește privită propunerea d-lui Briand. Înainte de a trece la analiza Memorandului d-lui Briand, dați-mi voie să vă aduc la cunoștință mișcarea generoasă și foarte interesantă, pe care d-l Coudenhove Kalergi o conduce, cu destul succes, de câțiva ani.

D-l Coudenhove face parte dintr-o familie internațională, e un european, aliat cu toate rasele Europei. Găsim în familia lui și austriaci și boemi și unguri, sânge grecesc, polonez, norvegian, rusesc; el este în acelaș timp și asiatic, pentru că mama contelui Kalergi a fost japoneză.

Contele Richard Coudenhove-Kalergi, teoretician, propagandist, apostol, a întemeiat o revistă, a scris cărți, a organizat congrese, a publicat manifeste, a creat o centrală de propagandă Paneuropa.

Cu prilejul Congresului Paneuropean, ținut la Berlin, în această vară, a alcătuit un proiect de organizare a Europei, care arc poate defectul de a fi prea complet, dar prevede un întreg ansamblu de înfăptuiri.

Federația propusă de directorul Paneuropei se va numi «State federale ale Europei» (Europaischer Staatenbund).

Principiile pe care această federație se va întemeia sunt următoarele: a lăsa intactă suveranitatea Statelor europene; a garanta în Europa respectarea principiilor Societății Națiunilor și obligațiile pactului Kellogg; a condamna la nesucces orice încercare de opresiune îndreptată împotriva Statelor europene; a stabili prin aceasta condițiile dezarmării în Europa; a deștepta sentimentul solidarității europene; a crea condiții internaționale pentru o viitoare uniune vamală europeană; a întemeia pe drept și nu pe forță relațiile între Statele europene; a rezolva problema persoanelor fără naționalitate; a face imposibilă împărțirea Europei în grupuri de State rivale; a asigura egalitatea dreptului pentru toate națiunile Europei; a micșora primejdiile unui război intercontinental; a stabili un centru independent și imparțial pentru dezvoltarea

relațiilor intereuropene; a organiza un instrument permanent pentru schimbul ideilor între națiunile Europei; a stabili, pe lângă cooperarea existentă a Statelor europene, o cooperare analogă a popoarelor europene; a nu crea noi sarcini pentru bugetele europene.

Acesta este rezumatul programului dezvoltat de contele Coudenhove-Kalergi în proiectul său împărțit în cinci capitole și douăzeci de articole.

Obligațiile impuse Statelor federale nu diferă în mod esențial de acelea ale pactului Societății Națiunilor în ce privește reglementarea conflictelor.

Aceste obligații sunt însă mai întinse și mai riguroase în ce privește drepturile minorităților etnice și religioase; ele implică abrogarea tuturor tratatelor particulare în contradicție cu spiritul pactului paneuropean, ce urmărește a crea o naționalitate europeană pentru toți cetățenii Statelor europene.

Organele federației vor fi: un consiliu federal, o adunare federală, o curte federală și o cancelarie federală.

6. Am redat proiectul unui teoretician, ca d-l Coudenhove, pentru că, credem, n-ar fi lipsită de interes comparația lui cu «Memorandul» omului de Stat, care este d-l Briand. Acest Memorand pentru «Organizarea unui regim de uniune federală europeană» se află, acum în mâna tuturor guvernelor europene; el a fost remis oficial în toate capitalele și a fost comunicat «pour information» și Rusiei și Turciei, deși nu sunt membre ale Societății Națiunilor, cum și Statelor extra europene. Este un document memorabil și remarcabil, plin de generozitate și îndrăzneală, ce face onoare inițiatorului țării sale și, am putea adăoga, și epocii în care trăim.

Neobositul semănător de idei, d-l Briand, face o mărturisire de credință, în expunerea de motive, care e prefața acestui memorand din sesiunea de Septembrie (1929) a Societății Națiunilor, când a ținut faimosul său discurs, în care a spus:

«M-am asociat, în ultimii ani, la o propagandă activă, în favoarea unei idei, pe care binevoitorii au numit-o generoasă, poate pentru a se dispensa de a o califica de imprudentă.

Această idee s-a născut de mult, a încântat imaginația filozofilor și poeților și le-a adus ceea ce se numește succese de stimă. Această idee a progresat în spirite, prin propria ei valoare. Propagandiștii s-au unit pentru a o răspândi, a o face să intre în spiritul națiunilor și mărturisesc că m-am găsit între acești propagandiști.

Totuși mi-am dat seama de dificultățile unei astfel de întreprinderi și am înțeles inconvenientul ce-l poate avea, pentru un om de Stat, a se lansa în ceea ce se numește o aventură.

Cred însă că, în toate actele omului, cele mai importante și cele mai înțelepte, este totdeauna un grăunte de nebunie ori de temeritate. Atunci mi-am dat absolvirea de mai înainte și am făcut un pas mai departe»

Acest pas mai departe a fost alcătuirea Memorandului. El este încoronarea logică a politicii urmate de șeful politicii externe franceze, cu un remarcabil spirit de continuitate în ultimii cinci ani, atât în sânul Societății Națiunilor cât și la Locarno, la lichidarea generală de război, în acordurile pentru reparații, ori în evacuarea anticipată a zonei a treia Renane.

Există un acord unanim asupra *principiului* federației europene, încă de când a vorbit d-l Briand în modul strălucit cunoscut la Geneva, căci toată lumea politică și-a luat angajamentul moral, acolo, a contribui la realizarea sa. În Memorand era vorba numai de procedură, de modalitățile unei realizări ale acestui principiu recunoscut de toată lumea. Să-mi fie îngăduit a analiza acum elementele acestui Memorand, pentru a avea o bază solidă de discuție, dar fiind obiceiu prea generalizat la noi de a se vorbi foarte mult de lucruri, care nu se cunosc îndestul ori deloc!

Acest document, de 160 pagini, este un model de prezentare. E clar, precis, modest, prudent și cu eminente însușiri de insinuare.

Este un document remarcabil diplomatic, psihologic și sociologic; el cuprinde o întroducere, un chestionar și concluzii.

Introducerea este cea mai puternică pagină, pe care a scris-o un om de Stat asupra stării actuale; lipsa de solidaritate, împrăștierea forțelor, diviziunile teritoriale, crearea unor noi granițe vamale, de 20 000 km, întreaga jalnică situație a Europei este descrisă în termenii cei mai sinceri și curajoși!

Pentru a înlesni înțelegerea și primirea Memorandului, d-l Briand, profund psiholog, anticipează obiecțiile și, model de prudență politică, formulează de la început trei rezerve precise.

7. Prima obiecție. Federația europeană nu va fi concurenta Societății Națiunilor, ci va trebui înjghebată numai în cadrul Societății Națiunilor. Departe de a pretinde să se substituie Societății Națiunilor, ea trebuie să devină cel mai bun al său auxiliar, contribuind la forța ei de coeziune.

Cu alte cuvinte se propune crearea unei antante regionale în cadrul Societății Națiunilor, funcționând prin ea și utilizându-i organizația. Așadar, trebuie bine înțeles că organizarea europeană propusă nu este gândită în opoziție cu Societatea Națiunilor, ci, creată în cadrul însuși al organismului din Geneva, este destinată a lucra în completă legătură cu Societatea Națiunilor. O dovadă, că d-l Briand a avut dreptate când a insistat asupra acestui punct, este că imediat ce s-a cunoscut Memorandul, d-l William Martin, eminentul ziarist genevez, în «Journal de Geneve», definește uniunea aceasta europeană cu «o falsă idee clară», și adaugă: faptul că este clară și simplă, îi permite să entuziasmeze mulțimea. El crede că uniunea federală va aduce prejudicii Societății Națiunilor, căci se creează o nouă Societate a Națiunilor, și, în loc de o Societate a Națiunilor, vom avea două. «Pacea, în loc să fie de două ori mai bine păzită, va fi de două ori mai, puțin».

În ultimul raport pe care l-a făcut d-l Albert Thomas, Consiliului Biroului Internațional al Muncii, găsim că și dânsul aduce aceeași imputare, anume că se părăsesc ideile vechi, de organizare internațională, pentru planuri noi. Iată ce scrie d-l Albert Thomas, cam resemnat: Evoluția de a încheia grupe regionale de State este așa de dezvoltată, încât nu rămâne celor două organizații din Geneva decât sau să-și mărească sfera lor de influență, sau, în sentimentul neputinței, să se dea la o parte.

Dar d-l Albert Thomas nu se mulțumește numai să fie resemnat, ci pe un ton mai energic, ia atitudine: Vom chema, afirmă d-sa, toate forțele pentru a împiedica organizația internațională să devină un corp fără suflet și gol.

D-l Herriot, deși felicită pe d-l Briand pentru «inițiativa, într-adevăr mare și revoluționară», totuși face rezerve, în următorii termeni: «În ultimul timp s-au făcut prea multe tratate. Dacă și ideea Paneuropeană ar avea soarta conferințelor internaționale, atunci ideea se va compromite pentru multă vreme». De aceea d-l Herriot recomandă multă prudență, și întâi obișnuință, solidaritate. El spune: Să îndulcim întâi lipsa de lucru, să dăm un statut internațional poștei, căilor ferate, circulației automobilelor, aviației, radioului. În aceste domenii tehnice este mai ușor a se realiza ceva european.

Obiecțiile unor personalități ce se bucură de cea mai înaltă autoritate, ca d-nii Martin, Thomas și Herriot, trec cu vederea tendința firească a Societății Națiunilor de a deveni o federație de federații, menită a înlocui federația universală anemică, cu un caracter mai mult abstract (amintim astfel de federații regionale: Mica Antantă, Imperiul Britanic, grupele scandinave, baltice, Statele Americii latine).

Dealtfel, dispozițiile pactului Societății Națiunilor sunt în această privință categorice. Iată cum sună art. 21: «Angajamentele internaționale, precum tratate de arbitraj și antantele regionale, ca doctrina lui Monroe,

care asigură menținerea păcii, nu sunt considerate ca incompatibile cu nici una din dispozițiile, prezentului pact».

8. A doua obiecție, pe care fineța diplomatică a d-lui Briand o întrevede, este compusă din două elemente. Federația europeană, afirmă cu tărie d-l Briand, nu va fi îndreptată împotriva nici unei națiuni sau grupări de națiuni; ea nu va fi adică o alianță împotriva altora, cu excluderea altora. Acest avertisment vizează în special Rusia și Statele-Unite ale Americii de Nord.

Uniunea europeană nu va avea, apoi nici caracterul unei uniuni vamale de luptă; aceasta se adresează în special Statelor-Unite ale Americii de Nord.

O astfel de federație nu va avea nimic comun cu vechile uniuni vamale, organizații egoiste, al căror obiect era a stabili tarife prohibitive în favoarea membrilor lor și în contra tuturor care nu făceau parte din ele. Aceste uniuni vamale de luptă sunt contrare solidarității, care trebuie în mod necesar să fie la baza unei federații, și, mai ales, sunt contrare principiilor de universalitate, ce însuflețesc Societatea Națiunilor.

9. În al treilea rând, d-l Briand întrevede obiecția cea mai puternică, pe care Statele ar putea să o facă acestei Uniuni, că ar lovi și ar jigni marele interese atât de gingașe, ale suveranității naționale.

El declară însă hotărât că organizația federală nu va aduce nici cea mai mică atingere suveranității naționale a Statelor; că această suveranitate se va afirma și mai mult, în această colaborare internațională, suveranitatea păstrându-se în cadrele solidarității federale, însă soarta Europei trebuie să fie dominată de gândul solidarității.

Fără a intra în analiza juridică a marelui probleme a suveranității, desigur că este puțină diplomatie psihologică în afirmarea d-lui Briand, pentru că suveranitățile nu pot fi organizate fără o limitare a lor. Suveranitatea nu este un mit. Orice angajament este o limitare a suveranității, cum însă anga-

jamentul este voluntar principiul este respectat.

A vorbi, cum o face Memorandul, de o suveranitate absolută, este a dovedi puțină lipsă de precizie juridică.

10. A doua mare parte a Memorandului este consacrată *Consultației*, adică Chestionarului, la care Statele europene sunt invitate să răspundă. Și anume patru sunt sugestiile, asupra cărora d-l Briand solicită avizul guvernelor: 1. Necesitatea unui pact federal; 2. necesitatea unui organism federal; 3. necesitatea fixării directivelor generale și 4. necesitatea organizării studiului tehnic al soluțiilor. Uniunea trebuie să aibă un pact. Dar ce va cuprinde acest pact? Federația trebuie să-și afirme existența, deci necesitatea unui pact de ordin general, cu totul elementar însă suficient pentru a afirma principiul uniunii morale europene și a consacra astfel în mod solemn, faptul solidarității instituite între Statele europene.

Pactul trebuie să conțină angajamentul de a menține contact regulat, în reuniuni periodice sau extraordinare, pentru a examina în comun chestiunile de interes superior.

Vedem deci că în acest pact d-l Briand propune o confederație europeană, ca un fel de uniune morală, care să consacre solidaritatea între 27 de State.

Aici domnește, fără îndoială, foarte puțină claritate, în felul cum se formulează această uniune morală. Textul este lăsat probabil intenționat așa de nebulos, pentru ca discuția viitoare să precizeze.

Deși se vorbește de o simplă «Uniune morală», este nevoie, afirmă Memorandul de crearea unui organism federal, ceea ce, presupune un organ permanent și care se poate face prin analogie cu Societatea Națiunilor. Se propune deci un organ reprezentativ responsabil, în fața Adunării Generale a Societății, «parlamentul Europei» (analog Adunării Societății Națiunilor), un comitet politic, «guvernul Europei» (analog Consiliului Societății Națiunilor) și un secretariat.

Și aici sunt de făcut foarte multe puncte de întrebare, pentru că nu se vorbește de nici o putere executivă, de nici un organ judiciar. Dacă se înțelege o simplă uniune morală, nu mai discutăm; dar dacă se planuește o federație practică, chestiunea sancțiunilor trebuie prevăzută. Dealtfel nu pare deloc clar cum va funcționa acest organism, după cum nu e clar nici ce va fi acest pact. O simplă instanță consultativă? Atunci ea va fi o simplă conferință periodică, în care se va vorbi mult și se vor ține discursuri, după principiul cunoscut: «Vorbesc, deci sunt»; ori, după principiul lui *Coue*: «Doresc, doresc, doresc pacea», pentru ca lumea să ajungă a se convinge că ea există într-adevăr.

Desigur că aceste importante chestiuni se vor clarifica mai târziu.

A treia mare grupă de probleme, atacată de Memorand cu o îndrăzneală unică, este aceea privitoare la directivele generale, pentru că aici se ating toate problemele unei adevărate sociologii a Europei.

Constituția Statelor europene poate fi bună, ea trebuie să se refere însă la un cuprins, la structura economică, socială și spirituală a Europei.

Și acum D-l Briand atacă o chestiune extraordinar de controversată și anume: la subordonarea organizației economice europene, organizației politice, primatul factorului politic asupra celui economic.

Memorandul insistă mai ales asupra principiului de subordonare a problemelor economice problemelor politice. Ascultătorii conferințelor Institutului Social Român sunt inițiați în acest domeniu prin conferința d-lui Schacht, care cu o desăvârșită autoritate și claritate, a arătat rolul băncilor de emisiune și primatul economicului asupra politicului.

D-l Briand, în strălucita sa manifestare de la Geneva, în Septembrie trecut (1929), a accentuat și d-sa contrariul de ce susține azi, afirmând predominarea economicului asupra politicului; d-sa a revenit deci acum, îmbrățișând tocmai teza contrară.

Cu prilejul vizitei pe care d-l Loucheur a făcut-o în România, d-sa a explicat această

schimbare de atitudine. Dacă nu se dă organizației economice o garanție politică, așa ca să se poată desfășura în plină libertate, pentru ca roadele ei să fie apărute, organizația economică nu va avea niciodată curajul de a păși la realitate. Dovadă sunt conferințele și rezultatele negative economice, de până acum.

Și de aceea găsim în Memorandul d-lui Briand, un pasaj impresionant, și foarte interesant, mai ales pentru noi: «Supremația economică ar fi cel mai sigur mijloc de strivire a națiunilor mici, dacă n-ar fi însoțită și de organizație politică».

Evident, această discuție, dacă merită toată atenția, nu poate fi continuată aici.

Într-adevăr, d-l Briand are dreptate; Statele cu greu vor fi dispuse a face sacrificii de ordin economic, dacă nu vor exista în Europa destule garanții de securitate politică. Pe de altă parte, organizația economică este indispensabilă pentru viața politică, căci rivalitățile economice sunt adevăratele producătoare de conflicte politice.

Acest cerc vicios sociologic se poate înlătura numai prin crearea unui paralelism care să absoarbă atât așa zisul primat al economicului, cât și acela al politicului.

În sfârșit, d-l Briand propune organe speciale pentru a studia problemele europene în toate domeniile: utilaj economic, comunicații și tranzit, finanțe, muncă, igienă, cooperatie intelectuală, raporturi interparlamentare, administrație. Deci propune o metodă de lucru: cercetarea tuturor realităților europene.

Acestea sunt în trăsături generale propunerile guvernului francez.

Memorandul se încheie cu un apel călduros pentru a realiza opera necesară de construcție a Europei. «A se uni pentru a trăi și prospera, aceasta este stricta necesitate înaintea căreia se găsesc națiunile Europei. Popoarele au exprimat dorința lor guvernelor de a lua responsabilitățile».

11. Să vedem cum a fost privit Memorandul. Aceasta este foarte interesant pentru

psihologia politică a timpului, căci primirea ce i s-a făcut reprezintă în mod credincios starea de spirit în care se găsesc Statele contemporane.

Ungaria cere întâi revizuirea tratatelor și pe urmă pacea și uniunea europeană. Așa, bunăoară, d-l Lakatos, raportor al bugetului Ministerului de Externe unguresc a declarat că atât guvernul cât și poporul unguresc trebuie să ia atitudine împotriva Memorandului Briand. Și Ungaria dorește o împăcare, dar nu poate intra într-o comunitate de State, a căror teză este păstrarea Statului quo. Planul unei federații de State ar putea interesa Ungaria, dacă el ar găsi mijloace pentru revizuirea tratatelor internaționale. Am înțeles.

Exact la fel se pronunță și presa germană, și nu numai cea din dreapta! Sovietele: Într-un articol satiric ziarul «Isweztija», organ oficial, sub titlu «Poezie și proză» scrie: «O uniune paneuropeană ar realiza vechile planuri ale lui Chamberlain, adică ar organiza un război ofensiv contra Sovietelor. Memorandul d-lui Briand este o dovadă de completă descompunere a forțelor materiale și morale ale Europei... Uniunea lui Briand este războinică... În dosul dulceagului Briand se ivesc conducătorii statului major, care au nostalgia unei noi aventuri războinice așa încât proza d-lei Briand, care îmbracă o haină liric-poetică, este descoperită».

Foarte interesantă este atitudinea Imperiului Britanic. Într-o conferință a unuia dintre cei mai buni cunoscători ai politicii externe britanice, fostul ministru al coloniilor, în cabinetul Baldwin, d-l L. S. Amery, se declară că n-ar fi în interesul Paneuropei, nici în interesul Imperiului Britanic, ca Imperiul Britanic să devină membru al Uniunii.

Ipoteza unei societăți europene se lovește de o obiecție de fapt: existența coloniilor. Dacă Uniunea europeană, ar cuprinde și Imperiul Britanic, ea s-ar extinde în cele 5 continente; orice conflict între o putere colonială europeană și un Stat asiatic ori american ar risca să angajeze federația

europăeană. Iată dilema: federația europeană nu are viitor, dacă Imperiul Britanic nu primește să facă parte din ea. Pe de altă parte, participarea Mării Britanii fără dominionuri nu este posibilă (căci atunci nu mai este Imperial Britanic), iar dacă participă totuși și dominionurile atunci Federația europeană este expusă la conflicte extraeuropene.

În schimb, «The Economist», una din cele mai importante reviste engleze se arată foarte optimistă: nu înțelege de ce n-ar participa numai Marea Britanie fără dominionuri, dat fiindcă și Canadei îi este rezervat un loc în uniunea panamericană, care n-are nici o legătură cu Societatea Națiunilor.

Tot așa este foarte simptomatică părerea exprimată în ziarele americane, care privesc problema cu simpatie, apreciind în primul rând avantajele economice. America are interes ca datornicii ei să fie solvabili, deși recunoaște că atunci când ar lua o dezvoltare prea puternică Uniunea, interesele Americii ar putea fi dăunate.

12. D-l Briand, în Memorandul său declară că urmărește a da numai o schiță, un embrion de organizare europeană.

În realitate d-sa a dat ceva mai mult; a prezentat programul unei Europe noi, pozitive, coerente, puternice, creatoare și dinamice. De aceea acest Memorand înseamnă nu numai cel mai important document al timpului, dar și o dată memorabilă în evoluția socială și politică a Europei.

Memorandul, am văzut, oferă pe lângă un plan, o metodă. Rămâne acum în sarcina generației de azi și de mâine ca prin această nouă metodă să desăvârșească planul și să dea cuprins cadrului. Pentru aceasta nu este de ajuns a cădea în sentimentalism ori în sarcasme. Ceea ce este foarte comod! Problema centrală pentru decenii vor rămâne studiile și pe baza lor de făcut propuneri. Generația de astăzi are o mare răspundere; de activitatea ei atârnă, dacă Istoria o va privi cu compătimire ori cu admirație. D-l Briand invită lumea la această operă constructivă. Institutul Social Român, conștient de marea

misiune pe care o are, și în această chestiune, își va da toată osteneala să strângă tot materialul documentar și de studii, și să-l pună la dispoziția tuturor.

Înainte de toate trebuie să învinge rezistențele și înlăturate timiditățile, căci, când spunem federalism și State federale, înțelegem în primul rând că la baza lor trebuie să stea o solidaritate conștientă. Problema europeană este, în primul rând, o chestiune de conștiință europeană și de patriotism European.

D-l Poincare, când a fost invitat să scrie o prefață la cartea lui Riou, «Europa, patria mea», a spus «Franța este prima mea patrie; a doua, este Europa».

Trebuie creat patriotismul european, și am putea spune, securitatea psihologică. Vorbim de securități politice și economice, ceea ce lipsește în primul rând este însă securitatea psihologică. Aceasta este o operă educativă, care cere multă vreme. De aceea noi ne gândim la un ciclu de conferințe, ale Institutului, consacrat în bună parte acestor probleme, în curs de dezvoltare. Europa este ceva dinamic, care devine și va deveni cum vor și europenii să o construiască. Conferința de astăzi nu este decât o modestă prefață la ceea ce se va vorbi și expune de la această catedră în prelegerile pe care noi le vom organiza la toamnă (I).

Europa trece printr-o criză mortală, nu din cauza slăbiciunii vârstei, ci pentru că nu este organizată; pentru că pe un spațiu restrâns trăiesc 27 de State, într-o stare de groaznică anarhie.

Ce ați spune D-voastră de o societate, compusă din 27 de persoane, înarmate, pe față sau pe ascuns, cu otrăvuri, bombe, cuțite, în care săracii ar pândi pe vecini și ar fi gata să se îmbogățească, prin orice mijloc, pe socoteala lor; o societate care ar fi dominată de ură, invidie, intrigă, de sete de răzbunare, și care nu ar voi să renunțe la această a ei libertate. Frumoasă societate ar fi!

Aceasta îmi amintește splendida fantezie satirică a lui Micromegas. Voltaire povestea

de un locuitor al planetei Sirius, care s-a scoborât să viziteze planeta Saturn, adică pământul.

Acest om gigant, din Sirius, Micromegas, era cam de o sută de mii de ori mai mare și mai voinic ca orice locuitor din Saturn, în stare să parcurgă Franța, Italia, Germania în mai puțin de o jumătate de oră. La vârsta de 250 ani a urmat la școală, și la 450 de ani era un adevărat savant. El cunoștea în special așa de bine legile gravitației și toate forțele ei atractive și repulsive, încât îi plăcea, să viziteze continentele și, când călare pe o rază de soare, când călare pe o cometă, trecea din continent în continent, cum o pasăre zboară din arbore în arbore.

Vizitând globul Saturn, de odată observă o sută de mii de nebuni, care purtau fesuri și turbane și care se luptau cu alți o sută de mii de nebuni care purtau șepci și se masacrau reciproc. Foarte contrariat a întrebat: ce înseamnă aceasta? Și i s-a răspuns că este faimosul război ruso-turc din 1737! Atunci Micromegas nu-și putu opri indignarea împotriva micului Saturn și a minusculilor lui locuitori, care în loc să fie strâns uniți, pentru a-și duce nevoile, se ucideau reciproc. Și a spus: voi face numai trei pași și cu o singură lovitură de picior voi zdrobi acest furnicar de asasini ridicoli. Nu te obosi, i s-a obiectat, pentru că acești oameni lucrează îndeajuns la propria lor ruină. Ai deci răbdare!

Soarta aceasta ar aștepta Europa neunită.

Europa vine de la rădăcina morfologică, feniciană, «Ereb», care înseamnă întuneric, iar în asiriană «seară, apus». Nu putem crede într-un apus al Europei, căci ne amintim din mitologie de frumosul mit după care Zeus însuși s-a îndrăgostit de Europa, splendida fiică a regelui fenician Kadmus, a răpît-o din Asia, a dus-o în Creta, și după numele ei a numit continentul nostru.

Să rămâie Europa tot așa de fermecătoare și de fascinantă cum a fost; să ne opunem să se întoarcă în Asia, căci nu putem crede că Europa, de muncă, de putere, de știință, de

tehnică, de experiență acumulată, să nu aibă și puțină rațiune, pentru a începe o viață nouă! Altfel o așteaptă amenințarea lui Micromegas!

(Conferință stenografiată de H. Stahl)

(I) Prelegere publică de încheiere a ciclului organizat de Institutul Social Român în anul 1929-1930,

«Experiența socială și politică contemporană», ținută la 1 Iunie 1930. («Memorandul» d-lui Briand a apărut la 17 Mai 1930). Evenimentele ulterioare nu au făcut necesară revizuirea textului de față, care se publică, după notele stenografice, așa cum a fost rostit atunci.

Anexele cuprind: 1. o bibliografie sistematică a problemelor de uniune europeană și

2. Textul integral al Memorandului, cu cele mai importante răspunsuri din partea Statelor europene.

«Federația Statelor europene» fiind problema centrală a timpului, menită pentru multă vreme a rămâne în stadiul discuției și studiului, credem că facem un serviciu opiniei publice luminate românești publicând aceste Anexe.

(I) Vezi volumul de «Politică Externă», editat de Institutul Social Român.

(I) Vezi prelegerea mea în «Politica Externă».

(I) *Article 15.* – *Le Conseil fédéral est la Chambre Haute de la Fédération européenne. Il se compose des représentants des États fédéraux. Chaque gouvernement y délèguera un représentant qui disposera d'une voix.*

Le Conseil dirige la politique paneuropéenne. Les décisions touchant la souveraineté des États-membres exigent, pour être valables, l'approbation à l'unanimité des membres du Conseil fédéral, ainsi que la ratification par chacun des États fédéraux.

Le Conseil fédéral jugera à la simple majorité toutes les questions qui ne portent

pas atteinte à la souveraineté des États et qui ne sont pas spécialement énumérées au Pacte.

Le Conseil se réunira au moins deux fois par mois au Palais fédéral. Il pourra être convoqué à tout autre moment par le chancelier ou, en cas de son absence, par le vice-chancelier, ou bien sur la demande de trois de ses membres. Il fixera lui-même son règlement de procédure.

Les États européens dont la population n'atteint pas le chiffre de 100.000 habitants (excepté le Saint-Siège) n'auront pas de représentant spécial au Conseil. Ils pourront cependant confier leur représentation permanente à un délégué d'un de leurs États voisins.

Les représentants plénipotentiaires des États fédéraux au Conseil fédéral pourront exercer en même temps les fonctions de représentants diplomatiques près du gouvernement dans l'État duquel est situé le district fédéral.

La nomination des fonctionnaires et juges fédéraux exige l'approbation du Conseil. (Suivent des dispositions sur les Commissions techniques).

(1) Article 16. – L'Assemblée fédérale est la deuxième Chambre des États fédérés. Elle se compose des délégués des corps législatifs ou institutions analogues des États fédéraux:

L'Assemblée se réunira au moins deux fois par an au Palais fédéral sur convocation du chancelier fédéral. Elle élira le chancelier fédéral, le vice-chancelier fédéral, le trésorier fédéral et les juges fédéraux et contrôlera les finances de la Fédération. Elle exercera la législation dans le district fédéral. Elle aura le droit d'initiative dans toutes les questions qui touchent la Fédération.

Le chancelier fédéral est obligé de soumettre à l'approbation du Conseil toute proposition approuvée à la majorité de l'Assemblée.

Cheque délégué dispose d'une voix. La qualité de fonctionnaire d'État est considérée comme incompatible avec la fonction de délégué. Les délégués jouiront de

l'immunité absolue en ce qui concerne les énonciations qu'ils feront et les actions qu'ils commettront dans l'exercice de leur fonction:

Les sessions de l'Assemblée seront publiques.

L'Assemblée fixera elle-même sa procédure interne.

La durée de fonction de délégué est de quatre ans.

(Suivent des dispositions sur la fixation du nombre des délégués, 1 à 5 par État suivant la population, le Vatican ayant un délégué).

Article 17. – La Cour fédérale européenne aura la mission suivante:

a) Connaître tous les conflits entre États fédérés dont elle sera saisie;

b) Constater les violations du Pacte fédéral, notamment en ce qui concerne la question de déterminer l'agresseur lors d'une violation du Pacte pour renonciation à la guerre;

c) Exercer la juridiction dans le district fédéral;

d) Décider en cas de litige les questions de compétence qui pourraient s'élever entre les autorités de la Fédération et les gouvernements des États fédéraux;

e) Donner l'interprétation authentique du Pacte fédéral.

La Cour fédérale se composera de trois tribunaux composés chacun de cinq juges fédéraux; ces tribunaux éliront annuellement un président et deux vice-présidents...

Les juges seront désignés par l'Assemblée fédérale. Aurent le droit de proposer un candidat:

1. Les universités européennes;

2. Les tribunaux supérieurs des États européens...

Article 18. – La chancellerie fédérale se compose du chancelier fédéral, du vice-chancelier fédéral, du trésorier fédéral, des secrétaires fédéraux et de l'autre personnel de la Fédération.

Elle est soumise au controle des deux Chambres et doit maintenir des rapports permanents avec le Conseil

Le chancelier fédéral, le vice-chancelier fédéral et le trésorier fédéral seront élus par l'Assemblée fédérale pour une durée de quatre ans. Ils ont le devoir de sauvegarder les intérêts de la Fédération européenne contre tous les intérêts individuels que pourraient faire valoir des États européens...

Article 19. - Les finances de la Fédération seront gérées par le trésorier fédéral et con trolées par l'Assemblée fédérale.

Tous les revenus de la Federation seront versés au ~Trésor federal.

A cet effet, chaque État fédéral percevra, dans chacun de ses ports maritimes, une taxe de débarquement à payer par tout non-Européen, taxe dont le montant correspondra à la taxe de débarquement perçue par les États-Unis d' Amerique. Le revenu provenant de cette taxe sera versé au Trésor federal.

Si ce revenu ne suffit pas pour couvrir le budget fédéral, les États fédéraux y contribueront par des versements spéciaux ou d'autres contributions fédérales.

(I) În intervalulde când s-a ținut conferința de față, până la publicarea ei aici, s-a organizat ciclul de prelegeri anunțat în text, vezi Buletinul Institutului Social Român, din acest număr.